

İslam Hukukunda Nukût'un (Düğünlerde Takılan Takılar) Niteliği: Hibe mi, Borç mu?
The Nature of Nuqut (Jewelery Worn at Weddings) in Islamic Law: Gift or Loan?

Mahsum ASLAN

Dr. Öğr.Üyesi Hakkari Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri, İslam Hukuku Anabilim Dalı, Hakkari / Türkiye
Assist. Prof. Hakkari University, Basic Islamic Sciences, Department of Islamic Jurisprudence, Hakkari/Turkey

aslanmahsum@hotmail.com
[orcid.org/ 0000-0002-2715-4363](https://orcid.org/0000-0002-2715-4363)

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü: Araştırma Makalesi / **Article Type:** Research Article
Geliş Tarihi: 5 Temmuz 2023 / **Date Received:** 5 June 2023
Kabul Tarihi: 12 Eylül 2023 / **Date Accepted:** 12 September 2023
Yayın Sezonu: Eylül 2023 / **Pub Date Season:** September 2023
Cilt: 7, **Sayı:** 1, **Sayfa:** 184-205 / **Volume:** 7, **Issue:** 1, **Pages:** 184-205

Atıf: Aslan, Mahsum. "İslam Hukukunda Nukût'un (Düğünlerde Takılan Takılar) Niteliği: Hibe mi, Borç mu?" *Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (Eylül 2023), 184-205.

Citation: Aslan, Mahsum. "The Nature of Nuqut (Jewelery Worn at Weddings) in Islamic Law: Gift or Loan?" *Journal of Divinity Faculty of Kastamonu University* 7/1 (September 2023), 184-205

İntihal: Bu makale özel bir yazılımla (iThenticate,) taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.
Plagiarism: This article has been scanned special software (iThenticate,). No plagiarism detected.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Mahsum Aslan).
Ethical Statement: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Mahsum Aslan).

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Funding: The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Conflict of Interest: The author(s) has no conflict of interest to declare.

Bu makale Creative Commons Atıf-Gayri Ticari Türetilemez 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.
This article is licensed under a Creative Commons Attribution-Non Commercial No Derivatives 4.0 International License

web: <http://dergipark.gov.tr/kuifd>
mailto: ilafdergi@kastamonu.edu.tr

Kastamonu University, Faculty of Theology, Kastamonu/Türkiye

Mahsum Aslan / İslam Hukukunda Nukût'un (Düğünlerde Takılan Takılar) Niteliği: Hibe mi, Borç mu?

Öz

Düğün, nişan, sünnet ve mezuniyet gibi sosyal yönü güçlü olan merasimlerde para ya da değerli bir eşyayı takdim etmek suretiyle hediye verme birçok toplumda görülmektedir. Fıkıh kitaplarında "nukût" adı verilen bu yardımlaşma biçimi, Müslüman toplumlarda genellikle "yekvücut olmak" şeklinde tarif edilen dinî ve insani bir hedefi gerçekleştirmeye yöneliktir. Böyle bir uygulamayla maddi yardımda bulunularak düğün sahibinin yükü hafifletilir, insanlar arasında güçlü ilişkilerin kurulmasına katkı sunulur ve aynı zamanda dinî bir vecibe yerine getirilmiş olur. Ancak zamanla toplumsal bir sorumluluk haline gelen nukût yardımları, zaman zaman özellikle maddi durumu yeterli olmayanlar için ağır bir yük haline gelebilmekte ve bazı sorunları da beraberinde getirmektedir. Çalışmada, fıkıh âlimlerinin nukût hakkındaki görüşleri ve verilenlerin hibe mi borç mu kabul edileceği sorusuna cevap aranmaktadır. Bu konuda alimler arasında farklı görüşler bulunmaktadır. Bazıları bunu bir tür borç olarak değerlendirirken, diğerleri karşılıksız bir hediye olarak kabul etmektedir ve bir başka grup, örfe başvurmanın uygun olduğunu savunmaktadır. Araştırmamız, günümüzde yaygın bir şekilde uygulanan bu geleneğin olumlu ve olumsuz yönlerini değerlendirerek, nukûtün bir hibe olduğu görüşünün günümüz toplumu için daha uygun olduğu kanaati hasıl olmuştur.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Hibe, Karz, Aile, Düğün, Nukût.

The Nature of Nuqut (Jewelry Worn at Weddings) in Islamic Law: Gift or Loan?

Abstract

Gift-giving by presenting money or valuable items at socially significant ceremonies such as weddings, engagement, circumcision, or graduation is common practice in many societies. This form of mutual assistance, called "nuqût" in Islamic legal literature, aims to achieve a religious and human goal that is usually described as "being one body" in Muslim societies. Providing financial assistance to parties alleviates the burden of the wedding, contributes the establishment of strong relationships between people, and aims to fulfil a religious obligation. However, over time, nuqut aid, which is considered as a social responsibility, can sometimes become a heavy burden and bring some problems, especially for those with insufficient financial means, and can also. This study examines the views of the legal scholars on nuqut and seeks to answer the question of whether the donated item is a grant or a loan. In addition, the information is provided regarding the positive and negative aspects of this tradition, which is still widely practiced today, The evaluation and analysis of different approaches shed light on the practices of contemporary societies.. In this regard, there are varying opinions among scholars. Some consider it a form of debt, while others regard it as an unconditional gift, and another group argues in favor of adhering to tradition. Our research, by evaluating the positive and negative aspects of this tradition widely practiced today, has concluded that the view of nukût as a gift is more appropriate.

Keywords: Islamic Law, Grant, Loan, Family, Wedding, Nuqut.

Giriş

Evlenen çiftleri kutlamak ve onların birlikte başladıkları yolculuğa destek olmak amacıyla, toplumumuzda uzun zamandır devam eden anlamlı bir gelenek olarak takı takmak veya maddi katkıda bulunmak yer almaktadır. Şüphesiz bu gelenek, insanlar arasındaki toplumsal ilişkilerin güçlü olduğunun bir göstergesidir. Evlilik merasimleri, ülkemizde ve dünyanın birçok yerinde yakınları, dostları ve düğüne davet edilenler tarafından evlenecek çiftlere çeşitli takılar takılarak veya bir miktar para verilerek gerçekleştirilir. Bu uygulama, damat ve gelinin düğün masraflarını karşılamalarına yardımcı olmak ve aileler arasında yardımlaşma ve iş birliği sağlamak amacıyla sosyal bir gelenek olarak ortaya çıkmıştır. Ancak bazı yörelerde bu gelenek bir zorunluluk ve görev haline gelmiştir. Öyle ki bu âdete uymayan veya karşı çıkan kişi husumet, sitem, yabancılaştırma, suçlama, gıybet, dedikodu ve belki de zaman zaman münakaşa ile karşılaşır. Mesela davetli, kendi düğününde damadın veya ailesinin ona ödediğinden daha az para ödemişse bu tartışma daha da kızışır. Özellikle bahar ve yaz aylarında birçok düğün davetiyesi alınabildiğinden, bu davetlerin tümüne katılım sağlamak maddi açıdan zorluklar oluşturabilir. Bu nedenle başlangıçta faydalı olan mezkûr gelenek zamanla toplumsal bir sorun haline gelebilmektedir. Dolayısıyla bu gelenek toplumun menfaatine uygun ve bireylerin mutlu olacakları bir şekilde düzenlenmeli ve koordine edilmelidir. Örneğin düğün ve benzeri etkinliklerde hediye olarak verilen paraların borç olarak sunulmaması önemlidir. Ancak bu noktada aşırıya kaçılmamalı ve davet edilen kişilerin zor durumda bırakılmasına yol açacak uygulamalardan kaçınılmalıdır. Aksi takdirde aileler arasındaki bağların zayıflamasına sebep olabilmektedir.

Fıkıh âlimleri birey, aile ve topluma etki etmesi sebebiyle bu meseleyle ilgili çözüm odaklı birçok değerlendirme yapmışlardır. Nitekim günümüzde toplumsal sıkıntıların minimize edilmesi veya ortadan kaldırılması, dolayısıyla da huzurlu bir toplumun inşası için bu türden değerlendirmelere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu konu, güncel bir mesele olduğu için klasik fıkıh kitaplarında çok az yer edinmektedir ve genellikle serpiştirilmiş bir şekilde bulunmaktadır. Araştırmalarımıza göre, bu konuda Türkçe kaynaklarda müstakil bir çalışma bulunmamaktadır. Arapça kaynaklarda ise bu konuyla ilgili iki çalışma kaleme alınmıştır.¹ Bu çalışmalarda, nukûtün hibe mi yoksa borç mu olduğu konusunda alimlerin görüşlerine yer verilmiştir. Ancak bu görüşler genellikle ayrıntılı bir şekilde açıklanmamıştır. Ayrıca, her iki çalışma da yeterli açıklamaya yer vermemiştir. Bu da yeni bir çalışmanın gerekliliğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla çalışmamız, klasik ve modern

¹ Ali Muhammed Ebu'l-İz, "Nukûtu'l-efrâh", *Mecelletu'l-İktisâdi'l-İslâmî el-Alemiyye* 58 (2017); Abdullah Muhammed Rebâbia, "en-Nukût: Dirâse fikhîyye ictimâiyye", *el-Mecelletu'l-Ürdüniyye fî Dirâsâti'l-İslâmîyye*, 5/3 (2009).

kaynaklardan istifade ederek, fikhî kaideleri de dikkate alarak konuyu kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Bu sayede, konuyla ilgili daha önceden değinilmeyen veya eksik kalan yönünü tamamlamaya yönelik bir çaba sarfedeceğiz. Böylece nukûtun muamelattaki yeri hibe veya borç olduğu hususu bu çalışma sayesinde daha net bir şekilde ortaya konulacaktır. Bu nedenle, mevcut çalışmamız, öncekileri temel alarak konuyu daha detaylı bir şekilde ele almayı ve yeni katkılar sunmayı hedeflemektedir. Bu da mezkûr konunun daha iyi anlaşılmasına ve yorumlanmasına katkı sağlayacak ve muâmelât ve münâkehât alanında çalışma yapan araştırmacılara ve öğrencilere fayda sağlayacaktır. İlaveten yaptığımız bu çalışma, fıkıh kaideleri çerçevesinde bu ortak işlemin fıkhî uygun olup olmadığını, hibe veya borç kapsamında değerlendirildiğini belirlemeyi ve mezheplerin buna yönelik görüşlerini açıklamayı hedeflemektedir. Ayrıca bu çalışma, konuya odaklanmayı sağlamak ve makale boyutunu aşmamak amacıyla yalnızca nukût meselesine yoğunlaşmıştır. Takıların evlilik sürecinde veya boşanma durumunda gelin, damat veya damadın ailesine ait olup olmadığı gibi bu konuyla yakından ilişkilendirilen meseleler bu çalışmada ele alınmamıştır. Bunların fikhî açıdan ele alınması için daha kapsamlı bir araştırma yapılması veya yeni bir çalışmanın konusu olabileceğini düşünüyorum.

1. Kavramsal Çerçeve

Klasik fıkıh kitaplarında nukût/نقوت olarak geçen bu uygulama, hediye, hibe ve sadaka kavramlarıyla ilişkilidir. Konunun iyi anlaşılması için ilgili kavramlar ve bunlar arasındaki farklara kısaca değinmek uygun olacaktır. Nukût kelimesi sözlükte “n-k-t/نقط” fiilinden türemiş olup “işaretlemek”, “şekil vermek” ve “diğerinden ayırmak” gibi anlamlara gelir. Bir harfi diğerlerinden ayırmak için harfin üzerine bir nokta koymak gerekir. Metni noktalamak/نقطت النصّ ise metni noktalamaya işaretleriyle göstermeyi ifade etmektedir. نَقَطَ العُرُوسَ ifadesi ise düğününde gelin için para ya da hediye verme eylemini belirtmek için kullanılan bir ifadedir.² İbnü'l-Hâc el-Abderî (ö. 737/1336) kendi zamanında gülmece ustaları ve hicivci şakacılar olarak da bilinen bazı kişiler tarafından keyif ve eğlence amacıyla gösteriler sergilendiğini ve bunun karşılığında izleyicilerden aldıkları ücrete “nukût” adının verildiğinden bahseder.³

Terim olarak klasik fıkıh kitaplarında “nukût” şöyle tarif edilmektedir: “Düğünlerde gelin ve damat tarafları için toplanan eşya ve diğer şeylerdir.”⁴ Genellikle şöyle uygulanır:

² Nukût'un sözlük anlamı için bk. İbrahim Enîs vd. *el-Mu'cemu'l-vesît* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1392/1970), 2/947-948; Muhammed b. Ebîbekr er-Râzî, *Muhtâru's-sihâh* (Beyrut: el-Mektebetu'l-Asriyye, 1418/1998), 318; Ahmed Muhtâr Ömer, *Mu'cemu'l-lugati'l-Arabiyye el-Muasıra* (Kahire: Dâru Alemi'l-Kutub, 1429/2004), 3/2271.

³ Muhammed b. Muhammed el-Fâsî el-Mâlikî (İbnu'l-Hâc), *el-Medhal* (Kahire: Dâru't-Turâs, ts.), 1/146.

⁴ Nukût'un terim anlamı için bk. Muhammed b. Ahmed b. Muhammed 'İlîş, *Fethu'l-aliyyu'l-mâlik fi'l-fetvâ alâ mezhebi'l-İmâm Mâlik* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.), 5/4, 47; Abdulhamîd eş-Şirvânî, *Hâşiyetu's-Şirvânî 'ale't-Tuhfe*

Kişi, akraba, dost ve komşularını düğün, nişan, sünnet, doğum günü gibi programlara, mezuniyet, vb. programlara davet eder, ardından davetliler getirdikleri hediyeleri kendilerine verir veya evlenecek çiftlere takdim ederler. Bu yardım, ya karşılıksız sadece iyilik amacıyla yapılmakta veya daha önce onlar da kendisine benzerini taktıkları için veyahut benzer bir durumla karşılaştığında kendisine aynı şekilde yardım edilmesi için yapılmaktadır. Dolayısıyla verilmiş maksadı farklılık göstermektedir. Bu durumda her iki tarafın karşılıklı para veya eşya vermesi bir hediyeleşme mi? Yoksa bir hibe mi? Veyahut ödenmesi gereken bir borç mudur? Bu konuda fıkıh âlimleri arasında farklı görüşler bulunmaktadır. Yapılan söz konusu yardım iyilik ve sevap işleme amacı güdüldüğünde bu faaliyet hibe, hediye, sadaka ve teberrudan hangisinin kapsamına girmektedir? Bu nedenle bahsi geçen kavramları anlamak faydalı olacaktır.

Hibe: Sözlükte karşılıksız verilen bağış anlamına gelmektedir.⁵ Çokça hibe yapan kişiye vehhâb denir. Mecelle 833. maddede hibeyi, “bilâ ıvaz bir malı âhara temlik etmektir” şeklinde tanımlamaktadır.⁶ Bu ifade, bir malın başkasına herhangi bir karşılık olmadan devredilmesini belirtir. Örneğin, bir kişi bir malı başkasına bağışlayabilir veya bir malı başkasına hediye edebilir. Bu durumda, malın yeni sahibi, malın karşılığında herhangi bir şey ödemez.⁷

Hediye: Hediye kelimesi, Türkçe diline Arapçadan geçmiştir. Hediye sözlükte armağan, peşkeş, yol göstermek, rehberlik ve kılavuzluk etmek anlamlarına gelir. Hediye, hibenin bir türü olmasının yanı sıra, hibe ile yakın ilişkili olan bir kavramdır. Her hediye, bir hibe olarak kabul edilir, ancak her hibe bir hediye olmayabilir.⁸ Mecelle'nin 834. maddesine göre hediye, “bir başkasına karşılık beklentisi olmaksızın, gönüllü olarak sunulan veya gönderilen mal” olarak ifade edilmektedir.⁹ Çeşitli kaynaklarda bahsedilen kavramın genel

(Kahire: el-Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-Kübrâ, 1357/1938), 3/208; Ebubekr b. es-Seyyid Muhammed Şettâ ed-Dimyâtî, *İânetu't-tâlibîn* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 3/45, 51; Süleyman b. Ömer b. Muhammed el-Büceyremî, *Hâşiye alâ Menhecî't-tullâb* (Diyarbakır: Mektebetü'l-İslamiyye, ts.), 2/350.

⁵ İbrahim Enîs vd. *el-Mu'cemu'l-vesîf*, 2/1059.

⁶ Ali Haydar Efendi, *Dureru'l-hukkâm şerhu Mecelleti'l-Ahkâm* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2017), 2/1442.

⁷ İslam hukukunda hibe ile ilgili tanımlar ve görüşler hakkında geniş bilgi için bk. Ali Bardakoğlu, “Hibe”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998), 17/421; Ali Akpınar, “Hediyenin Dinî Temelleri”, *Sırat: GİBTÜ İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 1, (Mayıs 2020), 1-14, 2-3; İbrahim Yılmaz, “İslâm Hukukunda Hibe Yoluyla Varisleri Mirastan Mahrum Etmeye Yönelik Tasarrufların Sınırlandırılması”, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/18, (2017), 211-232; Saffet Köse, “İslam Hukukuna Göre Anne-Babanın Bağış (Hibe) Konusunda Çocukları Arasında Yaptığı Ayrımcılık”, *Mehir* sayı: 4, (1999) 14-20; Abdulkadir Şener, “İslam Hukukunda Hibe ve Diğer Teberru Çeşitleri”, *Diyanet İlmî Dergi* 20/2, (1984), 3-11; Ayhan Hıra, “Klasik Fıkıh Kaynaklarında Hibeden Dönme Meselesine İlişkin Temel Yaklaşımlar”, *Academic Social Science Studies* 58, (2017), 237-250; Nuri Kahveci- Fatih Kuş, “Hanefilere Göre Hibeden Dönmenin Şartları”, *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 14/27, (2021), 79-93.

⁸ Şeyhulislam Zekeriyâ el-Ensârî, *Esna'l-metâlib fi şerhi Ravdi't-tâlib* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2000), 2/478.

⁹ Ali Haydar Efendi, *Dureru'l-hukkâm*, 2/1442.

bir değerlendirmesi olarak, hediye vermek bir kişinin fakir veya zengin ayrımı yapmaksızın, içten gelen bir istekle başka bir kişiye veya topluluğa karşılık beklemeden ikrâm ettiği ve geri alınması hoş karşılanmayan jestlerdir. Hediyeyeleşmek, sevgi ve bağlılık duygularını pekiştirme amacıyla yapılan güzel bir gelenektir.¹⁰

Sadaka: Allah rızası için ve sevap kazanmak amacıyla birine yapılan yardım ve bağışlar olarak tanımlanır.¹¹ Bu yardımlar genellikle hayır ve infak şeklinde yapılmaktadır. Dinî bir kavram olarak sadaka, Allah'ın (c.c.) hoşnutluğunu kazanmak amacıyla ihtiyaç sahiplerine ve fakirlere yapılan gönüllü veya dini bir sorumluluk olarak kabul edilen yardımları ifade etmektedir. Bu özel ibadet, toplumsal dayanışmanın ve merhametin önemli bir göstergesidir, zira ihtiyaç sahiplerine yardım elini uzatmayı ve onların hayatını kolaylaştırmayı amaçlamaktadır. Sadaka, bir hediye değildir ibadet bilinci ve rıza-i Bârfi arzusuyla verilen bir şeydir. Peygamberimiz (s.a.v.), kendisine ve ailesine hediyeleri kabul ederdi, ancak sadakaları kabul etmezdi. Kendisine bir şey getirildiğinde, hediye mi yoksa sadaka mı olduğunu sorardı. Sadaka getirilirse, onu yanındaki ashabına veya Suffe ehline verirdi.¹² Peygamberimiz (s.a.v.) bu davranışıyla, toplumda paylaşma ve dayanışmanın önemine vurgu yaparak güzel bir örnek teşkil ederdi. Resulullah (s.a.v.), aile fertlerinden olan ehl-i beytine sadaka kabul etmelerini yasaklamıştı. Bu durum, hediye ve sadakanın farklı özelliklere sahip olduğunu gözler önüne sermektedir.¹³ Bu özel uygulama, hediye ve sadakanın ayrı kavramlar olduğunu, hediye ve bağlılığı ifade eden bir jest olarak sunulurken, sadakanın ise ihtiyaç sahiplerine yardım etmek için Allah'a yapılan bir ibadet olduğunu vurgulamaktadır.

Teberru: Sözlükte “bağış ve bağışlama” gibi anlamlara gelmektedir. Arapçada genel anlamıyla karşılıksız olarak bir şeyi başkasına devretme işlemlerine "teberru" denir. İstilahî olarak ise, herhangi bir kâr veya menfaat beklentisi olmadan gerçekleştirilen ücretsiz anlaşmalara teberrû akitleri denir. Hibe, âriyet, vedâ, vakıf ve karz gibi anlaşmalar, teberrû

¹⁰ Akpınar, “Hediyenin Dinî Temelleri”, 4. Hediyenin tanımı ve fıkıh alimlerinin görüşleri için bk. Ali Bardakoğlu, “Hediye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998), 17/151; Ümit Eskin, *Risalet Görevinin Başlangıcından Vefatına Kadar Hz. Peygamber'in Hayatında Hediye* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2016), 7.

¹¹ Ebü'l-Hasan Seyyid Şerif Ali b. Muhammed b. Ali el-Cürcânî, *et-Ta'rifât*, thk. Muhammed Sıddık el-Minşavî (Kahire: Darü'l-Fazile, ts.), 215; Ali Duman, “Sadaka”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008), 35/383-384.

¹² Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *es-Sahîh*, thk. Muhammed Zuheyr b. Nâsır en-Nâsır, (Beyrut: Dâru't-Tavki'n-Necât, 1422), 8/96.

¹³ Kemaleddîn Muhammed b. Abdilvâhid es-Sivâsî İbnu'l-Humâm, *Fethu'l-kadîr* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 2/273; Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr fî fikhi mezhebi'l-İmâm eş-Şâfiî*, thk. Ali Muhammed Muavviz-Adil Ahmed Abdulmevcûd (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1419/1999), 7/517.

akitleri olarak sınıflandırılır. Bu tür işlemler, karşılıksız yardımlaşmanın ve toplumsal dayanışmanın örneklerini oluşturur. Teberru yapan kişiye ise “müteberri” denir.¹⁴

Bu kavramlarla ilişkilendirilen ve aynı kategoriye dahil edilen nukûtun sözlük ve terim anlamıyla ilgili bilgiler daha önce paylaşılmıştı. Eskiden beri güzel gelenekler arasında kabul edilen nukût, günümüzde özellikle düğünlerde birçok toplumda hala yaygın olarak uygulanan bir geleneği temsil eder.

2. Nukût İle İlgili Mezheplerin Görüşleri

Nukût, fikhî açıdan genellikle anlamları benzer olan hediye, sadaka ve hibe kategorisinde değerlendirilmiştir. Ayrıca karz ve âriyet kategorisinde değerlendirenler de vardır. Bu bağlamda, mezheplerin bahsedilen konuyla ilgili görüşlerini öz olarak aktarmayı amaçlıyoruz. Sonrasında bu görüşleri değerlendireceğiz.

2.1. Hanefî Mezhebi

Hanefilere göre “nukût” olarak ifade edilen mallarla ilgili verilen hüküm, toplumun genel olarak benimsediği örfe dayanmaktadır. Bu hükmüne göre, toplum içinde bu tür malları alan kişi, geri verme geleneği varsa veya ödeme yapan kişi bu işlemi karşılık bekleyerek gerçekleştirirse veyahut böyle bir niyeti varsa, bu durumda verilenler hediye olarak kabul edilemez. Yani örf bunu bir borç olarak görüyorsa, o zaman sahibine geri ödenmesi gerekir. Mislî veya kıyemî olan mallar ona göre belirlenir. Ama örf onu hediye sayıyorsa, o zaman iade etmesi gerekmez.¹⁵

Bu konuyu kitabında detaylı bir şekilde inceleyen İbn Âbidîn (ö. 1252/1836) şöyle der: “*Hayriyye* (Hayreddîn er-Remlî (ö. 1081/1671) fetvalarında bir kimse, düğün ve benzeri etkinlikler için başkasına gönderdiği mal ve paralar, borç hükmüne girer mi? Ödemekle yükümlü mü? diye kendisine bu çerçevede çeşitli sorular yöneltilir. O da şöyle cevap verir: Eğer (halk arasında) gönderilenin karşılığında bir şey geri vermek âdet ise mislî olsun kıyemî olsun karşılığını vermek vacip olur. Yok, eğer örfen verilen şey hediye ise bu durumda bütün yönleriyle hediye hükmündedir. Kullanıldıktan veya tüketildikten sonra geri verilmez. Bunun temeli şu kaideye dayanmaktadır: “Örfen bilinen şey, şart hükmündedir”.¹⁶ İbn Abidîn devamında şöyle bir değerlendirme yapar: “Bölgemizdeki örf farklılık göstermektedir. Karz niyetiyle verenler olduğu gibi hibe ve hediye maksadıyla verenler de vardır. Hatta bazı köylerde bunu bir karz olarak kabul ederler, öyle ki her düğün

¹⁴ Teberru hakkında daha fazla bilgi için bk. Arif Atalay, “Teberru Akitlerinde Kabz”, *Universal Journal of Theology* 5/1, (Haziran 2020), 1-20.

¹⁵ Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısrî, *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik* (Beyrut; Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1997), 5/299.

¹⁶ Muhammed Emin b. Ömer İbn Abidîn ed-Dımaşkî el-Hanefî, *Reddu'l-muhtâr alâ Durri'l-muhtâr* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1412/1992), 5/161.

yemeğinde para ve hediyeleri toplamak için hatip yüksek sesle hediye verenlerin isimlerini ve hediye edileni bir kâğıda veya deftere kaydeder. Hediye verilen kişi, daha sonra davet edildiğinde deftere bakar ve kendisine verilen hediyeyle aynı şeyi hediye eder.”¹⁷

Mecelle'nin 876. maddesi, bu tür hediyelerin sahiplerini belirleme konusunda şöyle bir açıklama yapmaktadır: “Hitân veya düğün törenlerinde gelen hediyeleri, çocukların ebeveynlerinden herhangi birine, gelin ya da damada getirmişlerse, o hediyeler ilgili kişiye aittir.” Ali Haydar Efendi bu maddeyi açıklarken, “kim için getirdiğini beyan etmeyen ve kendisine sorulduğunda da bu açıklanmadığı takdirde beldenin örfüne göre hareket edilir” şeklinde bir yorumda bulunur.¹⁸

Hanefîlerin çoğunlukta yaşadığı ülkemizde düğünlerde takılan takılar genellikle bir hediyeleşme olarak kabul edilir. Komşular, akrabalar ve davetliler arasında bir nezaket jesti olarak değerlendirilir ve bu takıların bir borç olarak verilmesi doğru bir yaklaşım olarak görülmemektedir. Ancak, bazı aileler arasında düğün takıları borç olarak kabul edilebilmekte ve hatta verilmeyen takıların geri talep edildiği durumlar yaşanabilmektedir. Geri talep etme durumu, konuyu daha karmaşık hale getirebilir. Nitekim düğün takılarının genellikle bir hediye olarak verilmesi en doğru yaklaşımdır. Bu takıların karşılığında herhangi bir şey beklenmez ve veren kişi, sadece sevgi ve iyi dileklerini ifade etmek amacıyla bu takıları sunar. En güzeli, hiçbir beklenti olmadan bu takıları vermek veya almak şeklinde olmalıdır. Ancak, daha önce de ifade ettiğimiz gibi bazen verilen hibenin karşılığı beklenebilmekte ve bu çerçevede bir örf oluşabilmektedir. Böyle olursa bu ivazlı hibeye girer. Yani bu durumda takılar ivazlı bir hediye olarak verilebilir. Yani, veren kişi, aldığı takının karşılığında gelecekte benzer bir takı veya hediye talep edebilir. Zira ivazlı hibe, örf ve adetlere dayalı olarak da gerçekleşebilir ve bu durumda taraflar arasında bu ivazın yerine getirilmesi beklenir. Ancak, bu ayrımın net bir şekilde yapılması önemlidir. Eğer takılar mücerret bir hediye olarak veriliyorsa, hiçbir koşul altında geri talep edilmemelidir. Ancak ivazlı bir hediye mantığıyla veriliyorsa, taraflar arasında bu ivazın karşılıklı olarak yerine getirilmesi gerektiğini unutmamak önemlidir. Bu konuda dikkatli ve açık iletişim, olası yanlış anlamaları önleyebilir. Netice olarak düğün ve sünnetlerde hediyeler, genellikle kullanıldıktan veya tüketildikten sonra geri alınamazlar. Bu konuda memleketin örf ve adetleri belirleyici olmaktadır.

2.2. Mâlikî Mezhebi

Maliki mezhebinde nukûtla ilgili iki farklı görüş vardır. Birincisi Hanefî mezhebinde olduğu gibi söz konusu meselede örfün hakem olduğudur. Birçok Mâlikî fakihî, bu konuda

¹⁷ İbn Abidîn, *Reddu'l-muhtâr*, 5/161-162.

¹⁸ Ali Haydar Efendi, *Dureru'l-hukkâm*, 2/1442.

kendi dönemlerindeki örfe göre hüküm vermişlerdir. Örneğin Bâcî (ö. 474/1081), “memleketimizde insanların eğlenirken (düğün vb.) birbirlerine koç ve benzeri hediyeler verdikleri bir âdetimiz var” der.¹⁹ İbnü'l-Attâr (ö. 724/1323), bölgesinde uygulanan hükmün bu çerçevede karşılıklı olduğunu ve hediye veren ile hediye verilenin teminatının örf olduğunu belirtmiştir. Şöyle ki, eğer hediye verilen koçların ağırlığı biliniyorsa ağırlık esas alınır ve ona göre hüküm verilir. Yok eğer ağırlığı bilinmiyorsa, hediye verilen koçları aldığı zaman kıymeti esas alınır ve kıymetine göre değerlendirilir. Hatta hediye edilen kişi hediye edene düğünde pişirdiği etten bir miktar yedirdiğinde veya evine gönderdiğinde, vereceği hediyein kıymetinden düşürebilir. Yani teati olarak bir örf haline gelmişse, o zaman iade edilmesi gereken bir borç hükmündedir. Örf değilse, o zaman sırf hediye kabul edilir.²⁰ Muhammed ‘İlîş'in (ö. 1299/1882) “Düğün için hibe etse de yine hükmünü örf belirler” sözü,²¹ Mâlikîlerde örfün tahkimi için delil olarak kabul edilmektedir. Mâlikîler komşuluğun güzel hallerinden biri olan karşılıklı yemek göndermelerinin de bu kabilden olduğunu belirtirler. Şöyle ki komşu bir tabak yemek gönderdiğinde tabağın iadesinde dolu olarak verilir. Mâlikîlerde esas alınan görüş bu tür mal ve paranın karşılık alma ümidiyle yapılan hibe olan hibetu's-sevâb²² kapsamında değerlendirilmesidir. Ebû Abdullah el-Mevvâk (ö. 897/1492), İbn Rüşd'den (ö. 595/1198) naklederek bu tür hibenin, hibetu's-sevâb olduğunu söyler.²³ Mâlikî alimlerinden Mustafa Asyûtî er-Ruhaybânî (ö. 1243/1827), *Metâlibu uli'n-nühâ fî şerhi Gâyeti'l-müntehâ* adlı eserinde nukût olarak verilen şeylerin hibe olduğunu ve geri iadesinin gerekmediğini ifade etmektedir.²⁴

Hâsılı Mâlikî mezhebinde nukûtla ilgili iki farklı görüş bulunmaktadır. Karşılık alma ümidiyle yapılan hibetu's-sevâb kapsamında değerlendirenler olduğu gibi Hanefilerin esas aldığı hakemin örf olduğu görüşünü savunanlar da vardır. Ancak mezhebin çoğunluğunun ifade ettiği görüş birinci görüştür.²⁵

2.3. Şâfî Mezhebi

Şâfî fakihleri, nukûtün hükmü konusunda farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Bazı Şâfî alimleri bunun bir borç olduğunu savunmuşken, diğerleri ise bunun bir hibe olduğunu

¹⁹ Ebû Abdullah el-Mevvâk Muhammed b. Yusuf el-Gırnâtî, *et-Tâc ve'l-iklîl li Muhtasari Halil*, (Beirut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1416/1994), 8/30.

²⁰ Şemsuddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed el-Hattâb et-Trâblusî, *Mevâhibu'l-celîl fî şerhi Muhtasari Halil* (Beirut: Dâru'l-Fikr, 1412/1992), 6/66.

²¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. İlîş Muhammed el-Mısrî, *Minehu'l-celîl 'alâ Muhtasari's-Şeyh Halil* (Beirut: Dâru'l-Fikr, 1409/1989); İlîş, *Fethu'l-aliyyu'l-mâlik alâ mezhebi'l-İmâm Mâlik*, 5/4, 47.

²² Hibetu's-sevâb: Hibe edenin hibe ettiği kişiden karşılık beklediği hibedir. Bk. Mevvâk, *et-Tâc ve'l-iklîl li Muhtasari Halil*, 8/30.

²³ Hattâb, *Mevâhibu'l-celîl fî şerhi Muhtasari Halil*, 6/66; Mevvâk, *et-Tâc ve'l-iklîl*, 8/30.

²⁴ Mustafa Asyûtî er-Ruhaybânî, *Metâlibu uli'n-nühâ fî şerhi Gâyeti'l-müntehâ* (Dimaşk: el-Mektebu'l-İslâmî, 1961), 47404.

²⁵ Hattâb, *Mevâhibu'l-celîl fî şerhi Muhtasari Halil*, 6/66; Mevvâk, *et-Tâc ve'l-iklîl li Muhtasari Halil*, 8/30.

ifade etmişlerdir. Bulkînî (ö. 805/1403), Heytemî (ö. 974/1567) ve Remlî (ö. 1004/1596) gibi alimler, bu şekilde verilen mal ve paranın hibe olduğunu ve geri verilmesi gerekmediğini belirtir. Bu görüşe göre, verilenler hibe olarak kabul edilir ve hibenin hükümlerine tabi tutulur. Verenin niyeti onu başka bir akit hükmüne sokmaz. İbn Hacer el-Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc* adlı eserinde düğünlerde verilen paraların hibe olduğunu ve örfen bu paraların farklı bir akit olarak kabul edilemeyeceğini belirtir. Çünkü örf, insanların ve bölgelerin durumlarına göre değişebilir.²⁶ Süleyman el-Cemel (ö. 1204/1790) haşiyesinde özetle şu açıklamayı yapmaktadır:

“Günümüzde düğünlerde “nukût” vermenin hükmü nedir? Bir hediye mi yoksa borç mu? Şâfiîlerden bazı âlimler borç olduğunu bazıları da hediye olduğunu söylerler. Örfün bunda etkisinin olmadığını ancak borç vermeyi niyet ederek “al bunu” derse ve bu kişi borç vermek niyetiyle bunu söylese verdiği şey borç olarak kabul edilir. Ancak paranın geri ödenmesi gerektiği hükmü için ödeme yapanın niyetinin doğrulanması şarttır. Niyeti hususunda kendisinin ya da varislerinin sözü tasdik edilir”.²⁷

Şâfiî mezhebine mensup bazı âlimlere göre ise nukût kişiye, miktarına ve yaşadığı bölgeye göre değişebilen bir karz (borç) olarak değerlendirilir. Cemel'in bu husustaki görüşü şöyledir: “Bulkînî'nin aksine, zahir/açık bir şekilde geri ödeme yapılması gerekmektedir. Bânî ve İbn Ezrak el-Yemenî'den (ö. 562/1166) aktarılan görüşe göre bu bir karzdır ve istediği zaman geri ödenmelidir. Heytemî, Necm el-Bâlisî'nin (ö. 729/1328) de bu şekilde fetva verdiğini ve İbnü'l-İmâd'ın (ö. 1089/1679) bu görüşü mutemed kabul ettiğini belirtir. Nitekim geçmişte bazı insanların, ödemeyi yapmış olan kişilere karşı dava açarak, ödemenin yapıldığı tarihten uzun bir süre sonra da olsa ödeme talep edebildiklerini ifade eder.²⁸

Kısacası Şâfiî fakihleri arasında düğünlerde verilen paraların hibe mi yoksa borç mu olduğu konusunda ihtilaf vardır. Bazı âlimler verilenleri hibe olarak kabul ederken, bazıları da bunun bir karz (borç) olduğunu savunur. Verenin niyeti bu konuda belirleyici bir faktördür.²⁹ Ancak buna rağmen düğünlerde verilen paraların hibe olarak kabul edilmesi örfen daha yaygındır.

2.4. Hanbelî Mezhebi

²⁶ Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ali Heytemî el-Mekkî eş-Şâfiî., *Tuhfetü'l-Muhtâc bi-Şerhi'l-Minhâc* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.), 3/208.

²⁷ Ebû Dâvud Süleymân b. Ömer el- el-Uceylî el- Mısrî el-Cemel, *Futûhâtü'l-vehhâb bi tadvîhi şerhi Menheci't-tullâb (Hâşiyetü'l-Cemel 'alâ şerhi'l-Menhec)* (Beyrut: Dâru'l-Fıkr, ts.), 3/256; Nûrüddîn Ebû Ziyâ Ali b. Yahyâ eş-Şebrâmellisî, *Hâşiyetü's-Şebrâmellisî 'ale'n-Nihâye* (Mısır: Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1357/1938), 4/229; Ebû Bekr Osman b. Muhammed Şettâ ed-Dimyâtî, *İ'ânetü't-tâlibîn 'alâ halli elfâzi Fethi'l-Mübîn* (Beyrut Dâru'l-Fıkr, 1997), 3/63.

²⁸ Heytemî, *Tuhfetü'l-Muhtâc*, 3/208.

²⁹ Niyetin hükümlere etkisi için bk. Bedri Aslan, *İslam Hukukunun Esnekliği* (Ankara: Fecr Yayınları, 2019), 96.

Hanbelî âlimleri de genellikle düğünlerde verilen hediyelerin hibe olduğu eğilimindedirler. Onlara göre, düğün gibi etkinliklerde alınan hediyeler bir kez verildikten sonra geri alınmaz. Bununla birlikte bir borç olduğu görüşünde olan Hanbelîler de bulunmaktadır. Hanbelî âlimlerden Merdâvî (ö. 885/1480), Kemal el-Demirî'den (ö. 808/1405) naklederek düğünlerde verilen "nukût" ile ilgili şunları söyler: Necm el-Bâlisî'ye (ö. 476/1083) göre bu tür bağışlar talep etme bakımından bir borç gibidir, burada örfün hiçbir etkisi yoktur. Ödeyen kişi ne kadar "nukût" öderse, verdiği miktarı talep etme hakkına sahip olur.³⁰

Hâsılı Hanbelî mezhebine göre bu hediyeler hibe olarak kabul edilirken, mezhep içi bazı âlimlere göre borç olarak kabul edilir.³¹

3. Konuyla İlgili Genel Bir Değerlendirme

Nukût, eskiden beri güzel geleneklerden addedilip günümüzde hala birçok toplumda devam etmektedir. Toplumsal dayanışmaya olumlu etkileri olan nukût, özellikle düğünlerde mali ihtiyaçları gidermede yardımcı olur. Bu uygulamanın önemi, bireysel, ailesel ve toplumsal açıdan kısaca şöyle özetlenebilir:

1. Düğün hazırlıkları ve çeyiz masrafları gibi maddi yükleri büyük ölçüde hafifletir.
2. Düğün sahibi, düğün bittikten sonra ekonomik anlamda kendisini rahatlatacak bir miktar para bulmuş olur.
3. İnsanî bir değer olan yardımlaşma sayesinde taraflar arasında güçlü ilişkilerin kurulmasını sağlar.
4. İnsanlar arasındaki sevgi, saygı ve ülfet duygularını artırır; onları birbirlerine yakınlaştırır ve kaynaştırır.
5. İyilik, cömertlik ve yardımseverlik duygularını canlı tutar.
6. Burada bahsi geçen yardımlaşma, bir miktar paranın yatırıldığı bir kumbaraya benzer. Eğer bir gün onlar da benzer bir durumla karşılaşarsa kendilerine de yardımda bulunulur ve onlar bu şekilde verdiklerini tahsil etmiş olurlar.

Yukarıda nukûtün hükmü ile ilgili alimler tarafından farklı görüşler serdedildiğini gördük. Bu görüşlerin içerisinde en çok dile getirilen örfün belirleyici olmasıdır. Ancak örfün uygulanabilmesi için insanlar arasında genel bir kabul olması gerekir; aksi takdirde

³⁰ Ebu'l-Hasen Ali b. Süleyman el-Merdâvî, *el-İnsâf fî marifeti'r-râcih mine'l-hilâf* (Beyrut: Dâru İhyâu't-Turâsî'l-Arabî, ts), 5/130.

³¹ Merdâvî, *el-İnsâf fî marifeti'r-râcih mine'l-hilâf*, 5/130; Mansûr b. Yunus el-Behûtî, *Keşşâfu'l-kınâ' 'an metni'l-İknâ'* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1402/1982), 4/300.

borç veya hediye olarak değerlendirmek için koşullar ve deliller göz önünde bulundurulmalıdır. Örnek vermek gerekirse, bir kişinin bir aileye evlenme teklifi yapmak amacıyla bir hediye verdiği ve daha sonra bu teklifin reddedildiği bir durumda, verilen hediye borç olarak kabul edilmediği için geri alınması beklenemez.

İnsanların mutlu anlarında kendilerine yaptıkları bu tür davranışları, nukût açısından değerlendirdiğimizde, bunun bir borç olarak kabul edilmesi durumunda aynısını vermenin zorluğunu göz önünde bulundurmalıyız. Aslında, insanlar geleneklerine göre daha fazla veya daha az verme konusunda serbest olabilirler, ancak bu, karşılıklı izin gerektiren bir durumdur. Başka bir deyişle, veren ve alanın durumunu dikkate alarak, ne kadar verilmesi veya alınması gerektiğini belirlemek önemlidir. Aynı şekilde, ekmek borç verme konusu da benzer bir durumu ifade eder. Muaz b. Cebel'den (r.a.) rivayet edildiğine göre, kendisine ekmek ve maya ödünç almak konusu sorulduğunda şöyle der: "Allah'a şükürler olsun! Bu güzel bir davranıştır. Büyük olanı alıp küçük olanı verin; küçük olanı alıp büyük olanı verin. Borcunu iyi ödeyeniniz sizin en hayırlınızdır. Resulullah'ın (s.a.v.) bunu söylediğini duydum."³²

Klasik dönemde, ekmeklerin adetle alınıp verildiğinde büyüklük ve küçüklük bakımından eşit olmadığı, aynı şekilde tartıyla alınıp verildiğinde ise ağırlık ve hafiflik açısından denk gelmediği göz önüne alındığında, fakihler genellikle ekmeğin borç olarak alınması ve verilmesini uygun bulmamışlardır. Fakat kıyasın aksine olsa bile insanların komşuluk ilişkilerine dayalı olarak böylesi borçlanmalara ihtiyaç duymaları, buna bağlı olarak ortaya çıkan yerel adetler ve gelenekler nedeniyle, İmam Muhammed'in fetvasına göre ekmeğin borç olarak alınıp verilmesi insanların ihtiyacı, maslahatı ve örfünü esas alarak istihsânen caiz görülmüştür.³³ Ebû Yusuf'a göre ise sayı ile ekmeğin karzı caiz değil tartı ile karzı caizdir.³⁴ Mâlikî ve Hanefî fakihleri komşusundan ekmek borç alan birinin aynı miktarı geri vermede misli ödemesi mümkün olmayabilir. Bu durumda misliyet kuralını uygulamaktan vazgeçmişlerdir. Günümüzde ülkemizde, ekmek gibi bazı gıda ürünleri artık un çeşidiyle fabrikalarda üretilmekte olup, bu süreçte bu tür ürünlerin homojenliğine ve standardizasyonuna şahitlik etmekteyiz. Bu sebeple, standartlaşan gıda maddelerinin benzer misli mallar olarak değerlendirilmesi ve borç olarak alınıp verilmesi kural olarak caizdir. Dolayısıyla düğünde hediye veren kişi, verdiğiinden daha fazlasını geri almasını şart

³² Ebu'l-Kâsım Süleyman b. B. Ahmed b. Eyyub et-Taberânî, *el-Mücemu'l-kebîr*, thk. Hamdî b. Abdilmecîd es-Silefî (Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, 1415/1994), 20/96.

³³ Alaeddin b. Mesud el-Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1406/1986), 7/395; Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Husrevcirdî el-Beyhakî, *Şuabu'l-İmân*, thk. Abdulâlî Abdulhamîd Hâmîd (Riyad: Mektebetu'r-Rüşd 1423/2003), 13/525.

³⁴ Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî, *Kitâbu'l-Mesûât* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1414/1993), 3 /15; 10/56; 17/143; 19/72.

koşarsa, bu haramdır. Çünkü borç artma şartlı bir şekilde verilmiştir. Artırım şartı hususundan dolayı borç asıl amacından saptırılmış olur ve faize dönüşür.

Fakihler nukût meselesine diğer birçok meseleyi kıyas etmişlerdir.³⁵ Örneğin düğün, nişan ve sünnet gibi sevinçli olunan zamanlarda verilen yardımlar olduğu gibi yas durumlarında da böyle bir uygulamaya gitmişlerdir. Bu duruma da nukûtu'l-ehzân denilir.³⁶ Şöyle ki: Aileler arasında, bir üyenin ölümü durumunda, taziye masrafları yakınları ve komşular arasında dayanışma prensibiyle paylaşılır. Benzer şekilde, önceki yardımlarını karşılayan kişilerin başına benzer bir durum geldiğinde, bu kişilere daha önce yardım etmiş olanlar bu sefer onlara destek olurlar ve yemek hazırlama masraflarını üstlenirler. Süleyman el-Cemel *Haşiyе'sinde* şöyle der: "Bir kimse, ölen kişinin ailesi için bir yardımda bulunduğu, o ailelerin de benzer durumlarda kendisine yardımda bulunmaları vacip veya mendup olur".³⁷

Başka bir örnek, bir kardeşin yıllarca ailesi ve henüz reşit olmayan kardeşleri için çalışıp harcama yapması durumu söz konusu olduğunda, bu harcamaları yaparken borç verip vermediği veya iyilik niyetiyle yaptığı konusunda sessiz kalması bazen gündeme gelebilir. Bu tür çalışan kardeşler, zaman zaman harcadıklarının veya katkıda bulduklarının geri ödenmesini talep etmektedirler. Bu durumda, kardeşler arasında finansal ilişkiler ve sorumluluklar karmaşık hale gelebilir. Harcama yapan kardeş, bir anlamda aileye destek olmuş ve onların ihtiyaçlarını karşılamıştır. Fakat bu durumu adil bir şekilde yönetmek ve taraflar arasında anlaşmazlıkları önlemek için öncelikle çocukların kazançlarına ilişkin hukuki ve ahlaki yönleri göz önünde bulundurmak önemlidir. Özellikle aile ihtiyaçlarını karşılamak ve harcama yapan kardeşi adaletsiz bir durumla karşı karşıya bırakmamak, beklentileri ve sorumlulukları dengede tutmak ve böylece adil bir çözüm sunmak gereklidir. Bazı fakihler, nukutta olduğu gibi aile içindeki bu harcamaların da talep edilmesi durumunda geri ödenmesi gerektiği yönünde fetva vermişlerdir.³⁸ Bununla ilgili şöyle bir değerlendirme yapmak mümkündür: Genellikle yetişkin çocuklar, ana ve babalarıyla aynı evde yaşasalar ya da evlenip ayrı evlerde yaşasalar, her zaman, her koşulda, anne ve babalarının desteğini sürdürürler. Ülkemizdeki gelenek ve göreneklere göre, çocuklar ana-babaları ve kardeşleri için yardımcı olma sorumluluğuna sahiptirler. Çocukların ana-baba ve kardeşlerine yardım ve destek hususundaki ülkemizdeki örf ve gelenek budur. Çocuklar, küçük yaşlardan itibaren anne ve babalarına yardım etme geleneği içerisinde büyürler. Kızlar genellikle ev işlerinde annelerine yardımcı olurken, erkek

³⁵ Ebu'l-İz, *Nukûtu'l-efrâh*, 31.

³⁶ Ebu'l-İz, *Nukûtu'l-efrâh*, 25.

³⁷ Cemal, *Futûhâtu'l-Vehhâb*, 2/216.

³⁸ Cemal, *Futûhâtu'l-Vehhâb*, 3/256; Şebrâmellisî, *Hâşiyetu's-Şebrâmellisî 'ale'n-Nihâye*, 4/229; Dimyâtî, *İ'ânetü't-tâlibîn*, 3/63.

çocuklar ise evin dışındaki işlere daha fazla katılır, alışveriş gibi görevlere gönderilir ve babalarına yardımcı olurlar. Çocuklar, belli bir yaşa geldiklerinde ayrı yaşamaya başlasalar bile, anne ve babalarına destek olma ve hizmet etme görevini sürdürmeye devam ederler. Bu, aile üyelerinin birbirlerine duyduğu bağlılık ve taşıdıkları sorumluluktan kaynaklanmaktadır. Birbirlerine yaptıkları harcamalar ve masrafları kıyaslamak ve net bir şekilde belirlemek kolay değildir. Hz. Peygamber'in "*Bir kimsenin harcadığı paraların en değerlisi ailesinin ihtiyaçlarına harcadığı para, Allah yolunda cihâd etmek için beslediği atına harcadığı para ve bir de beraberce Allah yolunda cihâd ettiği arkadaşlarına sarfettiği paradır*"³⁹ hadisi şerifi bu harcamaların sadaka ve hibe olacağına bir işaretidir. Ancak buna rağmen kişi yaptığı masrafların ödenmesini talep ettiği takdirde harcamaların iadesi talebiyle ilgili bir örf söz konusu ise veya geri ödeme konusunda daha önce bir anlaşma yapılmışsa her ikisi de dikkate alınır. Çünkü onu nukûta kıyas ettiğimizde, nukûta ilişkin aynı hükümleri ona vermeyi gerektirir. Özellikle bu harcamanın karşılıklı yardım amaçlı yapılmış bir borç olabileceği gibi bir hibe ve yardım olabileceği ayrıca dikkate alınmalıdır.

Türkiye'de Diyanet İşleri Başkanlığının konuyla ilgili verdiği fetva ise şöyledir: "Düğünlerde, evlenen erkek ve kızın birbirlerine ve bunların anne, baba, nine, kardeş, amca, dayı, hala, teyze gibi mahrem akrabalarının kendilerine vermiş oldukları hediyeler hibe hükmünde olup tek taraflı olarak bunlardan dönmeleri caiz değildir. Ancak bunların dışındakiler, tahrimen mekruh olmakla birlikte verdikleri hediyeği geri isteyebilirler".⁴⁰

Fetvaya göre, evlenen çiftin birbirlerine ve mahrem akrabalarına düğünlerde verilen hediyeler hibe niteliğindedir ve tek taraflı olarak geri istenmeleri caiz değildir. Ancak, mahrem olmayan diğer kişiler tarafından verilen hediyelerin geri talep edilmesi tahrimen mekruh olmakla birlikte geri istenebilirler. Bu fetva, ictihâdî bir meseleye dair bir yorumu yansıtmaktadır. Zira düğünlerde verilen hediyelerin birer bağış olduğunu ve geri alınmalarının bağışın amacına aykırı olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca fetvanın tahrimen mekruh olarak nitelendirdiği durum, evli çiftin mahrem akrabalarının dışındaki kişilerin verdikleri hediyelerin geri alınmasıdır. Bu durumun mekruh olarak nitelendirilmesi, hediyeğin geri alınmasının bağışın amacına aykırı olduğu ve hediye verenin bu davranışıyla bağışının amacını boşa çıkarmış olacağı düşüncesine dayanmaktadır.

Ezher Üniversitesi fetva birimi Dâru'l-İftâi'l-Mısriyye konuyla ilgili verdiği fetvasında insanların düğünlerde örfen para ve diğer hediyelerle alakalı Şâfiî âlimlerinin görüşünü esas alarak şunları kaydeder:

"Verilen şeyin yenilebilen bir şey olup olmadığına bakılmaksızın iâre kapsamında değerlendirilir ve sahibi geri alma hakkına sahiptir. Bu görüşe göre, hediyeler insan hayatında

³⁹ Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmi'u's-sahih*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1954), 2/1010.

⁴⁰ Komisyon, *Fetvalar*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 4. Baskı, 2018), 456-457.

veya ölümünden sonra varisleri tarafından ödenmesi gereken bir borç haline gelir ve mirasın dağıtılmasından önce verilmesi gerekir. Nitekim miras ayetlerinde borçların ödenmesiyle ilgili Yüce Allah Kur'an'da şöyle buyurur: "Yapacakları vasiyetten ve borçtan sonra, eşlerinizin, çocukları yoksa bıraktıklarının yarısı sizindir. Çocukları varsa bıraktıklarının dörtte biri sizindir. Çocuğunuz yoksa sizin de yapacağınız vasiyetten ve borçtan sonra, bıraktığınızın dörtte biri onlarındır."⁴¹ Yani, kişi hayatta iken vasiyet ettiği veya borcu olarak ödemesi gereken şeyleri veremediği takdirde, öldükten sonra bunlar miras paylaşımından önce vefat eden kişinin malından ödenir. Bu nedenle, düğünde verilen hediyelerin bir tür borç veya yükümlülük olduğu düşünülür ve yerine getirilmesi gerektiği kabul edilir. Ancak, hediyelerin bir borç olarak kabul edilmesi, tüm kültürlerde ve toplumlarda aynı şekilde uygulanmayabilir. Farklı kültürler, hediyelerin verilmiş şekli, zamanı ve yerine getirilmesi gereken yükümlülükler konusunda farklı yaklaşımlar ve uygulamalar benimseyebilirler. Bazı insanlar aynı şekilde bu hediyelere karşılık vermek veya aynısını geri ödemek için çaba harcarlar ve bu bazen büyük sorunlara neden olabilmektedir. Netice itibarıyla de gelenekler farklılık gösterebilir. Bu nedenle, bir hediye verme işlemi yardım etme ve jest yapma amacıyla yapıldığında geri ödemesi gerekmez. Şayet iare amacıyla verilmişse borç olarak görülür ve geri ödenmesi veya karşılığında benzer bir hediye verilmesi gerekebilir. Ancak bu geleneklerin uygulanması bölgeden bölgeye farklılık gösterebilir".⁴²

Her kültürde ve toplumda hediyelerin kabul edilme ve verilme biçimleri, sosyal normlar ve beklentiler farklı olabilir. Bu nedenle, hediyelerin hangi amaçla verildiğini ve geri alınıp alınmayacağını anlamak için yerel geleneklere bakmak gerekir. Türkiye'deki düğünlerde verilen hediyelerin genellikle "hibe" olarak kabul edildiği belirtilmektedir. "Hibe", bir şeyin karşılıksız olarak verilmesi veya bağışlanması olduğundan dolayı düğünlerde verilen hediyelerin genellikle bir karşılık beklentisi olmadan, samimiyetle veya sevgiyle verilmektedir.⁴³

Tüm bu bilgileri göz önünde bulundurarak, İslam hukuku bağlamında nukût ile ilgili dört farklı görüşten bahsetmek mümkündür:⁴⁴

1. Hediye olarak kabul edilmesi: Aksi belirtilmedikçe düğünde verilen eşyalar, paralar ve takılan takılar hediye kabul edilir. Bu durumda veren kişi gelin ve damattan veya hediye alandan iade talebinde bulunamaz. Çünkü bunu borca çevirecek bir sıyga kullanmamıştır. Nitekim bir kimse bir başkasına bir şey hediye etse, hediye veren fakir ve hediye alan zengin olsa bile onu geri isteyemez. Halk arasında "ödeyenin aynı şekilde iade

⁴¹ en-Nisâ, 4/12.

⁴² Dâru'l-İftâi'l-Mısriyye, *el-Fetâva'l-İslâmiyye min Dâri'l-İftâi'l-Mısriyye* (Mısır: el-Meclisu'l-A'lâ li Şuûni'l-İslâmiyye, 1413/1993), 10/80.

⁴³ <https://diyanet.tv/diyanete-soralim/video/dugunlerde-takilan-takilar-hediye-midir-emanet-midir>, (erişim tarihi: 05.09.2023).

⁴⁴ Ebu'l-İz, "Nukûtu'l-efrâh", 23.

etme" geleneği varsa⁴⁵ veya ödeyen kişi bunun karşılıklı olarak verilmesini amaçlıyorsa, o zaman ise hediyeden söz edilemez.

2. Zımnî borç olarak kabul edilmesi: Zımnî borç açıkça ifade edilmemiş ancak dolaylı olarak belirlenmiş bir borçtur. Örneğin düğünlerde verilen eşya ve paralar doğrudan borç olarak ifade edilmemiş dolaylı olarak borç niyetine verilmiştir. Bu sebeple, verilen para hibeden ziyade, "zımnî borç" olarak kabul edildiğinden veren kişi veya mirasçıları, bunları geri talep edebilir. Bu görüşte olanlar, insanlar arasındaki yaygın uygulamaya göre, genellikle bir kişi parasını karşılıksız olarak başkasına vermez düşüncesini dikkate alırlar⁴⁶ ve bunun bir borç olarak ifade edilebilirliğini dile getirirler.

3. Örfün dikkate alınması: Bu, "Örf muhakkemdir"⁴⁷ kuralına dayandırılmaktadır. Eğer halk arasında verilen mal ve paranın karşılığı örfen veriliyorsa, ödenen miktarın veya verilen malın karşılığı verilmelidir. Mislî ise mislî, kıyemî ise kıyemî olarak ödenir. Ancak ödenen tutar veya verilen mal bir hibe olarak kabul ediliyorsa tüm yönleriyle bir hibe olarak değerlendirilir. Kültürel farklılıklar ve kişisel tercihler göz önüne alındığında, hediyelerin kabul edilme ve verilme biçimleri değişebilir. Bazı aileler veya topluluklar, düğün hediyelerini farklı şekillerde ele alabilir ve belirli beklentilerle yaklaşabilirler. Bu nedenle, Türkiye'deki örf baktığımızda düğünlerde hediyelerin hibe olarak verildiği görülmektedir. Ancak bu, kişiler arasındaki ilişkilere ve yerel geleneklere bağlı olarak değişebilmektedir.

4. Karşılık alma ümidiyle yapılan hibe: Maliki mezhebinde buna hibetu's-sevâb/ هبة الثواب denilir.⁴⁸ Ebû Abdullah el-Mevvâk (ö. 897/1491), İbn Rüşd'den (ö. 520/1126) aktararak bu çeşit hibenin üç kısma ayrıldığını söyler:⁴⁹

a. Karşılığında ne vereceğini belirtmese ve herhangi bir şart koşmasa bile karşılık umuduyla yapılan hibe. İbnü'l-Kâsım (ö. 191/806) bu görüşü benimser ve tefvîzi⁵⁰ buna örnek olarak gösterir.⁵¹

⁴⁵ Türkiye'deki düğünlerde verilen takıların genellikle "hediye" olarak verildiği dolayısıyla verilenlerin hibe olarak değerlendirilmektedir.. Bunun nedeni, Türk kültüründe hediyelerin birer bağış olarak görülmesidir. Düğünlerde verilen takılar, evli çifte maddi ve manevi destek sağlamak amacıyla verilir. Bu takılar, evli çiftin mutluluğunu ve birlikteliğini pekiştirmeye yönelik bir jest olarak da görülmektedir. Bk. <https://www.youtube.com/watch?v=Erw3mYArrE>, (erişim tarihi: 05.09.2023).

⁴⁶ Ebu'l-İz, *Nukûtu'l-efrâh*, 24.

⁴⁷ Mustafa Yıldırım, *Mecelle'nin Külli Kaideleri* (İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2009), 106.

⁴⁸ Hattâb, *Mevâhibu'l-celîl fî şerhi Muhtasari Halil*, 6/66.

⁴⁹ Mevâk, *et-Tâc ve'l-iklîl li Muhtasari Halil*, 8/30.

⁵⁰ Fevvaze fiilin mastarı olan bu kelime herhangi bir iş için başkasına tasarruf yetkisinin verilmesi anlamına gelir. Bk. Muhammed Revvâs Kala'cî, *Fıkıh Lugatı*, ter. Ayhan Ak (İstanbul: Ocak Yayıncılık 2012).

⁵¹ Mevâk, *et-Tâc ve'l-iklîl*, 8/30.

b. Şart koştuğu ancak adını koymadığı hibe: Kişi malı hibe ettiği halde ödeme noktasında hibe edilen kişiyi belirli şartlara bağlamaktadır. Esbağ (ö. 225/840) bu görüşün İbnü'l-Kâsım'ın iki görüşünden biri olduğunu ifade eder. İbn Mâcişûn (ö. 212/827) ise bunun garar ve yanılma olduğunu iddia eder.⁵²

c. Hibeyi belirli şartlar ve özel bir isim altında vermek: Bu durumda söz konusu hibede bey' akdi gibi bir durum söz konusudur. Bey' için helal olanlar ona da helal, haram olanlar ona da haram olur.

Sonuç

Evlenen çiftlere hediye, takı veya para verme geleneklerinin bir yardımlaşma ve dayanışma sağladığı, aileler arasında iş birliğine vesile olduğu bilinen bir gerçektir. Ancak bazı bölgelerde bu uygulamanın bir zorunluluk haline geldiği ve bu durumun bazı zorluklara ve sorunlara neden olduğu görülmekte veya ödenen miktarlar konusunda tartışmalar yaşanabilmektedir. Bu nedenle, fıkıh âlimleri tarafından bu konuyla ilgili çözüm odaklı değerlendirmeler yapılmış ve toplumda bu konudaki sıkıntıların minimize edilmesi veya ortadan kaldırılması için çaba sarf edilmiştir.

Klasik fıkıh kitaplarında "nukût" olarak adlandırılan bu uygulama, hediye, teberru, hibe ve sadaka kavramlarıyla ilişkilidir. Bu konuyu ele alan fıkıh alimleri, farklı yaklaşımlar sergilemişlerdir. Kimi alimler, nukûtu ileride ödenmesi gereken bir borç olarak, yani karz ve âriyet çerçevesinde ele almışlardır. Diğer bazı alimler ise nukûtu düğün hediyesi olarak değerlendirmiş ve bazıları da bunu bir hibe olarak kabul etmiştir. Bu farklı yaklaşımlar, nukût uygulamasının farklı durumlar ve bağlamlar altında ele alınabileceğini ortaya koymaktadır. Bu da göstermektedir ki nukût, fikhî perspektiften incelenmesi gereken karmaşık bir konudur ve bu konuda alimler arasında farklı yorumlar bulunmaktadır.

Düğünlerde ve benzeri programlarda nukût olarak ifade edilen bu mallar, İslam hukuku açısından dört farklı görüş çerçevesinde değerlendirildiğini görüyoruz. Bunlar: Hibe olarak kabul edilmesi, zımnî borç olarak kabul edilmesi, örfün dikkate alınması ve karşılık alma ümidiyle yapılan hibelerdir. Hanefi mezhebi bu konuda örfün belirlediği hükümden yola çıkarak değerlendirilmesi gerektiğini ifade ederken, Mâlikîlerdeki yaygın kanaat hibetu's-sevâb adı verilen karşılık alma ümidiyle yapılan hibe olarak kabul edilmesidir. Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinde de hibe görüşü esas alınmakla birlikte borç olduğunu belirten görüşler de mevcuttur.

Bu çalışmanın tamamlanmasının ardından elde ettiğimiz sonuçları ve yapacağımız teklifleri şöyle özetleyebiliriz:

⁵² Mevvâk, *et-Tâc ve'l-iklîl*, 8/30.

1. Nukût, toplumda yardımlaşma ve dayanışma duygularının gelişmesine katkıda bulunan sosyal bir davranıştır. Ancak, bu davranışta aşırıya kaçmak toplumsal ilişkilerde olumsuz sonuçlara yol açabilir. Dolayısıyla ölçülü olmak önemlidir. Bu sayede, yardımlaşmanın olumlu yönleri ön plana çıkar. Aksi takdirde toplumda kıskançlık ve rekabet duygularının oluşmasına neden olabilir. Bu durum, insanların birbirine karşı sevgisini sarsabilir ve toplumsal ilişkilerde kopukluklara neden olabilir.

2. Bu tür yardımların borç olarak verilmemesi gerektiği, aksine bir hibe veya hediye olarak görülmesinin daha doğru olduğu kanaatindeyim. Hediyeye karşılık vermek sünnettendir. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v), kendisine bir hediye verildiğinde mümkünse buna karşılık kendisinin de bir jest yaptığı nakledilmektedir.⁵³ Dolayısıyla bu çerçevede yapılan yardımların bir borç olarak değerlendirilmekten ziyade hediye veya hibe kategorisinde kabul edilmesi daha uygun olacaktır.

3. Nukût, insanlara ekonomik yükler getirmemelidir ve toplum, bireyleri bu konuda zorlamamalıdır. Zaman zaman kişiler, maddi sıkıntılar nedeniyle sosyal etkinliklere katılamayabilirler veya nukût miktarını karşılamak için borçlanabilirler. Özellikle asgari ücretle çalışan bir kişi, bir ay içinde birçok düğün daveti aldığı anda bu tür harcamalarla başa çıkmakta zorlanabilir. Bu nedenle söz konusu harcamalar, bireyin gelirine ekonomik olarak etki edeceğinden hediye anlamını yitirir, yardımlaşma ve dayanışma yerine insanların birbirinden soğumalarına, daha çok uzaklaşmasına ve toplumda sosyal bir kopukluğa sebebiyet verir. İnsanların artık birbirlerine menfaat gözüyle bakmasına sebep olur.

4. Bu tür yardımları yapan kişi, gösteriş yapmak ve böbürlenmek için yapmaktan sakınmalıdır. Çünkü cömertlik gibi bazı erdemler, dikkat edilmediği takdirde kendini beğenme ve gösteriş gibi olumsuz niteliklere dönüşebilir.

5. Nukût geleneği, evlenen kişiye destek olmak için bir dayanışma ve yardımlaşma alışkanlığı olarak görülmelidir, Toplumsal zorlama ve baskıya dönüşmemelidir. Hz. Peygamber'in "*Kolaylaştırınız zorlaştırmayınız*"⁵⁴ ilkesine uygun hareket edilmelidir.

6. Düğün masraflarında lüks ve şatafata gidilmemesi teşvik edilmelidir, böylece yardım, gereksiz harcamalara yönlendirilmemesi sağlanabilir.

7. Bazı bölgelerde insanlar, yardımda bulunanları videoya çekmekte, defterlerde isimlerini kaydetmekte, hoparlörler aracılığıyla isimlerini ve taktıklarını paylaşmaktadır; bu, anıları koruma amaçlı yapılıyorsa sakıncalı değildir. Ancak yardım etmeyenleri teşhir etmek veya aşağılamak amacıyla yapılıyorsa kesinlikle caiz değildir.

---

⁵³ Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre et-Tirmizî, *el-Câmiu'l-Kebîr*, thk. Beşşâr Avvâd Marûf, (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî 1998), 3/402.

⁵⁴ Buhârî, *es-Sahîh*, 1/25.

8. Düğün sahibi, insanların verdiği hediyeyi küçümsememelidir. Çünkü maddi imkânlarının yetersiz olma ihtimali söz konusu olabilir.

9. Din adamları ve yetkililer, bu ve benzer geleneklere dikkat çekmeli, topluma fayda sağlayacak şekilde korumalı ve olumsuz sonuçlarını minimize etmek için gerekli müdahaleleri yapmalıdır.

Kaynaklar

Akpınar, Ali. "Hediyenin Dinî Temelleri". *Sırat: GİBTÜ İslami İlimler Fakültesi Dergisi*. 1/1 (Mayıs 2020), 1-14.

Ali Haydar Efendi. *Dureru'l-hukkâm şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2017.

Aslan, Bedri. *İslam Hukukunun Esnekliği*. Ankara: Fecr Yayınları, 2019.

Atalay, Arif. "Teberru Akitlerinde Kabz". *Universal Journal of Theology*. 5/1 (Haziran 2020), 1-20.

Bardakoğlu, Ali. "Hibe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17/421-426. Ankara: TDV Yayınları, 1998.

Bardakoğlu, Ali. "Hediye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17/151-155. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Behûtî, Mansûr b. Yunus b. Selahaddîn. *Dakâiku ûli'n-nuhâ li şerhi'l-Müntaha'l-irâdât*. Kahire: Alemu'l-Kutub, 1414/1993.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Husrevcirdî. *Şuabu'l-imân*. thk. Abdulâlî Abdulhamîd Hâmid. Riyad: Mektebetu'r-Rüşd, 1423/2003.

Büceyremî, Süleyman b. Ömer b. Muhammed. *Hâşiye alâ Menheci't-tullâb*. Diyarbakır: Mektebetu'l-İslamiyye, ts.

Buhârî, Muhammed b. İsmail. *es-Sahîh*. thk. Muhammed Zuheyr b. Nâsır en-Nâsır. Beyrut: Dâru't-Tavki'n-Necât, 1422.

Cemel, Ebû Dâvud Süleymân b. Ömer el- el-Uceylî el- Mısırî. *Futûhâtu'l-vehhâb bi tadvîhi şerhi Menheci't-tullâb (Hâşiyetü'l-Cemel 'alâ şerhi'l-Menhec)*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.

Cürcânî, Ebü'l-Hasan Seyyid Şerif Ali b. Muhammed b. Ali. *et-Ta'rîfât*. thk. Muhammed Sıddık el-Minşavî, Kahire: Darü'l Fazile, .ts.

Dâru'l-İftâi'l-Mısriyye. *el-Fetâva'l-İslâmiyye min Dâri'l-İftâi'l-Mısriyye*. Mısır: el-Meclisu'l-A'lâ li Şuûni'l-İslâmiyye, 1413/1993.

Dimyâtî, Ebû Bekr Osman b. Muhammed Şettâ. *Î'ânetü't-tâlibîn 'alâ halli elfâzi Fethi'l-Mübîn*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1997.

- Duman, Ali. "Sadaka". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/383-384. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Ebu'l-İz, Ali Muhammed. "Nukûtu'l-efrâh". *Mecelletu'l-İktisâdi'l-İslâmî el-Alemiyye*. 57, (2017), 22-31.
- Enîs, İbrahim vd. *el-Mu'cemu'l-vesît*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî. 1392/1970.
- Eskin, Ümit. *Risalet Görevinin Başlangıcından Vefatına Kadar Hz. Peygamber'in Hayatında Hediye*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Hattâb, Şemsuddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed et-Trâblusî. *Mevâhibu'l-celîl fî şerhi Muhtasari Halîl*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1412/1992.
- Heytemî, Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Mekkî eş-Şâfiî. *el-Fetâva'l-kübra'l-fikhiyye*. Diyarbakır: el-Mektebetu'l-İslâmiyye, ts.
- Heytemî, Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Mekkî eş-Şâfiî. *Tuhfetu'l-Muhtâc bi-Şerhi'l-Minhâc*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.
- Hıra, Ayhan. "Klasik Fıkıh Kaynaklarında Hibeden Dönme Meselesine İlişkin Temel Yaklaşımlar". *Academic Social Science Studies*. 58, (2017), 237-250.
<https://diyanet.tv/diyanete-soralim/video/dugunlerde-takilan-takilar-hediye-midir-emanet-midir>, (erişim tarihi: 05.09.2023).
- https://www.youtube.com/watch?v=_Erw3mYArrE, (erişim tarihi: 05.09.2023).
- İbn Abidîn, Muhammed Emin b. Ömer ed-Dimaşkî el-Hanefî. *Reddu'l-muhtâr alâ Durri'l-muhtâr*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1412/1992.
- İbnu'l-Hâc, Muhammed b. Muhammed el-Fâsî el-Mâlikî. *el-Medhal*. Kahire: Dâru't-Turâs, ts.
- İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısırî. *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik*. Beyrut; Dâru'l-Kutubü'l-İlmiyye, 1997.
- İlîş, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Mısırî. *Fethu'l-aliyyu'l-mâlik fî'l-fetvâ alâ mezhebi'l-İmâm Mâlik*. Dâru'l-ma'rife, Beyrut ts.
- İlîş, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Mısırî. *Minehu'l-celîl 'alâ Muhtasari's-Şeyh Halîl*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1409/1989.
- Kahveci, Nuri- Kuş, Fatih. "Hanefilere Göre Hibeden Dönmenin Şartları". *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*. 14/27 (Haziran 2021), 79-93.
- Kala'cî, Muhammed Revvâs *Fıkıh Lugatı*. ter. Ayhan Ak, İstanbul: Ocak Yayıncılık 2012.
- Kâsânî, Ebûbekr Alaeddin b. Mesud. *Bedâiu's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1406/1986.
- Komisyon. *Fetvalar*. 4. Baskı. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018.
-

- Köse, Saffet. "İslam Hukukuna Göre Anne-Babanın Bağış (Hibe) Konusunda Çocukları Arasında Yaptığı Ayrımcılık". *Mehir Dergisi*. 4 (1999) 14-20.
- Merdâvî, Ebu'l-Hasen Ali b. Süleyman. *el-İnsâf fî marifeti'r-râcih mine'l-hilâf*. Beyrut: Dâru İhyâu't-Turâsi'l-Arabî, ts.
- Mevvâk, Ebû Abdullah Muhammed b. Yusuf el-Gırnâtî. *et-Tâc ve'l-iklîl li Muhtasari Halil*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1416/1994.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'u's-sahîh*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1954.
- Ömer, Ahmed Muhtâr. *Mu'cemu'l-lugati'l-Arabiyye el-Muasıra*. Kahire: Dâru Alemlî'l-Kutub, 1429/2004.
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed. *Kitâbu'l-Mebsût*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1414/1993.
- Rebâbia, Abdullah Muhammed. "en-Nukût: Dirâse fihkiyye ictimâiyye". *el-Mecelletu'l-Ürdüniyye fî Dirâsâti'l-İslâmiyye*. 5/3 (2009).
- Râzî, Muhammed b. Ebîbekr. *Muhtâru's-sihâh*. Beyrut: el-Mektebetu'l-Asriyye. 1418/1998.
- Remlî, Şemsüddîn Muhammed b. Ebî'l-Abbâs Ahmed b. Hamza. *Nihâyetu'l-muhtâc ilâ Şerhi'l-Minhâc*. (Şebrâmellisî ve Reşîdî'nin hâşiyeleriyle birlikte). Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1984.
- Ruheybânî, Mustafa el-Asyûtî. *Metâlibu ulî'n-nuhâ fî şerhi Gâyeti'l-müntehâ*. Dımaşk: el-Mektebu'l-İslâmî, 1961.
- Şebrâmellisî, Nürüddîn Ebû Ziyâ Ali b. Yahyâ. *Hâşiyetu's-Şebrâmellisî 'ale'n-Nihâye*. Mısır: Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1357/1938.
- Şener, Abdulkadir. "İslam Hukukunda Hibe ve Diğer Teberru Çeşitleri". *Diyanet İlmi Dergi*. 20/2 (1984), 3-11.
- Şirvânî, Abdulhamîd b. Hüseyin ed-Dâğîstânî. *Hâşiyetu's-Şirvânî 'ale't-Tuhfe* (Tuhfetu'l-Muhtâc ve Hâşiyetü İbn Kâsım el-Abbâdî ile birlikte). Kahire: el-Mektebetü't-Ticâriyyeti'l-Kübrâ, 1357/1938.
- Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed b. Eyyub. *el-Mücemus-kebîr*. thk. Hamdî b. Abdilmecîd es-Silefî. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1415/1994.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre. *el-Câmiu'l-Kebîr*. thk. Beşşâr Avvâd Marûf. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî. 1998.
- Yıldırım, Mustafa. *Mecelle'nin Külli Kaideleri*. İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2009.

Yılmaz, İbrahim. "İslâm Hukukunda Hibe Yoluyla Varisleri Mirastan Mahrum Etmeye Yönelik Tasarrufların Sınırlandırılması". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 3/18 (2017), 211-232.